

VEKERDY TAMÁS

Életem és az irodalom¹

A világmegismerő utak közül az irodalmat, a művészetet tudom csak igazán komolyan venni, és például a tudományt, amelyben szintén botladozom, nem annyira. Apám volt az első, aki mesélt nekem, mert az irodalom egy jelentős része szerintem az, hogy az egyik ember mesél a másik embernek önmagáról, vagy egy harmadik emberről, vagy sok más emberről. És apám mesélt nekem, mesélt Hüvelyk Matyiról, mesélt pásztorokról, akiket még Hódmezővásárhelyről ismert, mesélt Pócsi Miskáról, aki nagyon disznó ember volt gyerekkorában, Vásárhelyen, sok mindenféléről. Valami egész különös bűvölet azonban akkor kerített hatalmába, amikor először – olyan négy, négy és fél éves korom körül, de lehet, hogy öt éves is lehettem –, apám elmondta nekem a *Toldi* előhangját.

Mielőtt én is megpróbálom most utána duruzsolni, ahogy akkor is tettem, amikor talán egy szót sem értettem belőle, még eszembe jut, hogy Németh László *Lányaim* című könyvében arról ír, hogy pusztán kísérletezésképpen megpróbált három-négy-öt éves lányainak Arany-balladákat felolvas-

ni. Megdöbbenő volt számára, hogy a gyerekek csüggttek ezeken a nagyon nehéz szövegeken, amelyeket, megint csak, „nem értettek”. De hát valamit csak kellett értenünk ezekből, nekik is, nekem is, hogyha újra és újra kérjük, és százszor és ezerszer újra akartuk hallani. Hadd mondjam el kicsit úgy, ahogy ezt apám mondta nekem annak idején...

*Mint ha pászortűz ég őszi éjtszakákon,
Messziről lobogva tenger pusztaságon:
Toldi Miklós képe úgy lobog fel nékem
Majd kilenc-tíz ember-öltő régiségben.*
[...]

Hát igen, képek lobogtak fel, mint a pászortűz az alföldi éjtszakában, képek, Toldi Miklós képe, sarkantyúk, pajzsok, és még valami más, valami, nem is tudom, minek nevezem ezt, nyelvi öröm, egy titok, amit a nyelven át közelít meg az ember, és azóta is azt hiszem, ez az egyik, amiről az irodalom beszél. Egy titok, ami nem a szó fogalmi értelméhez kötődik, hanem hangzásához, ritmusához, zenéjéhez. Még jobban lehet ezt érzékelni,

az egyik ember mesél a
másik embernek

¹ Ez az írás Vekerdy Tamás rádióban elhangzott ötrészes összeállítás első részének leírt, szerkesztett változata. (Az elhangzott verseket nem közöltük teljes változatukban, ezt az adott helyen jeleztük is.) A műsor rádiós szerkesztője: Palotás Ágnes, rendezője: Simonyi János, készült a Magyar Rádióban, 1995-ben, legutóbb elhangzott 2015. szeptember 14–18. között a Kossuth Rádióban (http://www.mediaklikk.hu/radio-lejatszokossuth/?date=2015-09-14_13:06:00&ch=mr1).

ha mindjárt a *Toldi* Első énekének első sorait idézzük, mely valahogy így szól...

*Ég a napmelegtől a kopár szík sarja,
Tikkadt szöcskenyájak legelésznek rajta;
Nincs egy árva fűszál a tors közt kelőben,
Nincs tenyérműi zöld hely nagy határ
mezőben.*

Nem az az izgalmas a dologban, hogy egy meleg nyári nap van, az az izgalmas, ahogy a szavak követik egymást. Későbbi mestereimtől azt tanultam, hogy a nyelvben rejő zene, a nyelvben rejő ritmusok a nyelv géniuszához vezetnek az embert. Nem a fogalmi értelem a fontos. Azt is tanultam és olvastam gnosztikusoknál és más mestereknél, hogy például a Biblia eredeti héber szövege azért mondott olyan sokat, mert az emberek még benne éltek ezekben a zenékben és ritmusokban. Ezek különös módon rendkívül erős képeket idéztek fel bennük. Ezért minden fordítás öldöklő tulajdonképpen ezeknek az ősi szövegeknek az értelmét. Másfelől azonban roppant fontos volt nekem mindannak a tartalma is, amit olvastam, tehát a másik bűvölet az az volt, hogy mit mond az életről. Beszélni fogok, majd ha lesz időm, Dosztojevszkijről, Thomas Mannról, Szerb Antalról és másokról, akiktől megtudtam, hogyan is kell az életről gondolkodnom. Az irodalom tehát nekem ketős beavatási út volt, az egyik egy titkos ösvény, a zenén, a ritmuson és a képeken keresztül, a másik egy már-már fogalmilag megragadható út, milyen is az élet, és hogyan is kell élni. Apám persze itt-ott, reggeliző asztalnál vagy bármikor napközben is ontotta magából a magyar irodalmat. Anyám kérdezgetett a reggelinél, vasárnap például,

az az izgalmas, ahogy a szavak követik egymást

a szabadság, amiről ez a vers szól, ez egész életemet végigkísérte

hogy vajás kenyeret kérsz-e, mézzel kéred-e, vagy lekvárral. Mire apám: „Úgy anyám! kecsegtess ölbeli ebedet, / Ójad fúvó szélből drága gyermekedet; / Mártasd tejbe-vajba, mit se kímélj tőle, / Majd derék fajankó válik úgy belőle.” Ugyancsak a *Toldi*, ezt Toldi György mondja, a „rókalelkű bátya”. Vagy: „Itt a juss, kölkök; ne mondd, hogy ki nem adtam!” – idézte tréfásan apám máskor. Vagy amikor felindult: „Toldi Miklósnak sincs ám galambpéje!” Vagy Vörösmarty éppenséggel: „Hová merült el szép szemed világa? / Mi az, mit kétes távolban keres? / Talán a múlt idők sétét virága, / Min a csalódás könnye rengedez?” A végtelenségig szaporíthatnám azokat az idézeteket, amelyeket apám mondott a mindennapi helyzetekben.

Apám egyébként negyvennyolcas volt, talán azért, mert az ő apja, az én nagyapám hatvanhetes, igaz, olyan hatvanhetes tanácsos Hódmezővásárhelyen, akit, amikor a hatvanhetesek nem választottak meg, mert szembefordult az akkori irányzattal, megválasztottak a negyvennyolcasok. Apám irodájában Kossuth függött. Apám Petőfiért, Adyért rajongott. Talán emiatt lettem én Széchenyi-rajongó és az öreg Aranyt kedvelő. A fiatal Petőfi helyett. De mégis, mégis van egy költemény, ami máig itt van a fülemben, ezt is apámtól hallottam, ez nem más, mint Petőfinek az *Egy gondolat bánt engemet...* című verse. A szabadság, amiről ez a vers szól, az egész életemet végigkísérte, mint törekvés, mint törekvés a családi életben, mint törekvés a közéletben, nehéz időkben is. Azért gondoltam valaha, ifjú koromban, hogy amerikai értelemben vett hobó leszek, akinek nincs foglalkozása, mert úgy tűnt, csak akkor marad-

hat szabad az ember. Hadd mondjam el ezt a Petőfi verset, még mindig apámra emlékezve úgy, ahogy apám szavalatából emlékszem rá...

*Egy gondolat bánt engemet:
Ágyban, párnák közt halni meg!
Lassan hervadni el, mint a virág,
Amelyen titkos féreg foga rág;
Elfogni lassan, mint a gyertyaszál,
Mely elhagyott, üres szobában áll.
Ne ily halált adj, istenem,
Ne ily halált adj énnekem!*

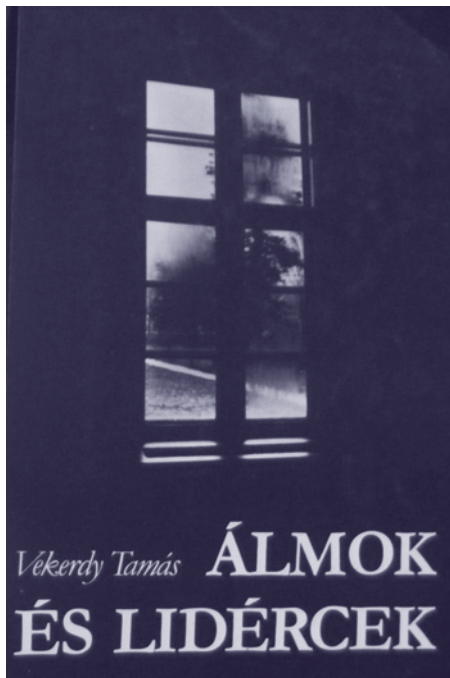
[...]

*Ott szedjék össze elszórt csontomat,
Ha jön majd a nagy temetési nap,
Hol ünnepélyes, lassu gyász-zenével
És fátyolos zászlók kíséretével
A hőseket egy közös sírnak adják,
Kik érted haltak, szent világszabadság!*

Itt a családban ismertem meg, az apai családban a katolikus-református ellentétet, ugyanúgy, mint a negyvennyolcas-hatvanhetes ellentétet is. Nagyanyám katolikus volt, és nagyapám nem adott reverzalist, ahogy akkoriban ez szokás volt, hanem abban állapotok meg, és a falusi plébános ezt elismerte, hogy a lányok katolikusok lesznek, a fiúk reformátusok. Fantasztikus volt ezzel a kettősséggel újra és újra találkozni és megütközni Kossuthal és Széchenyivel és az összes többi katolikus, protestáns íróval, szerzővel. És a sok-sok viccel, ezek közül egyet el is mondanék, a protestáns fiúk úgy bosszantották a katolikus lányokat, akik nagyobbak voltak nálunk, és udvarlóikat fogadták az estében, a nagyszobában, hogy hálóingben kinyargaltak a nagyszobába, és üvöltve a következő szónokolták: „Gábrriel arkangyal nagyot fingik, elnyargal.” S ezzel – talán meg is tették – visszasepertek a hálószobába. Termé-

az angyalokat élő
valóságának ismertem el

szetesen nem blaszfémikusan idéztem ezt, hiszen itt is szembekerülvén apámmal, nagyon korán, Dante hatására, Assisi Szent Ferenc hatására és az akkori rendszer hatására, amely ateista volt, az angyalokat élő valóságának ismertem el.

Sőt, apámat, aki kemény férfi volt, azal ejtettem kétségbe huszonegy éves korom körül, hogy Dantét olvasva azt mondtam, talán katolizálni fogok. Apám egy könnyet morzsol szét a szemében, a konyhaasztalnál ülve, mert úgy érezte, hogy a gályarabságot szenvedett protestáns prédikátorokat csúfolom meg ezzel a gondolatommal. Nem katolizáltam. Visszatérve, lassan-lassan haladok előre a gyermekkorban, eljutok az indiánokig, eljutok May Károly *Winnetoujái*ig, eljutok Fehér Szarvas, azaz Borvendég Deszkás Sándor: *A Sziklás Hegyek varázslójáig*, és úgy látom, hogy nekem az indiánok szabadságáért

kell küzdenem, ami valahogy összemosódik a fejemben akkoriban a magyarok szabadságával, Magyarország szabadságával, és így tovább. Ekkor ezerkilencszáznegyvenhat-negyvenhetet írunk, én tizenegy-tizenkét éves vagyok. Első nagy sírásom irodalmi művön Winnetou halála, majd Benedek Elek *Toldi*-díját olvasva Toldi halála, és így jutok el, hamar, apám kalauzolásával a *Toldi estéjé*-hez. És eljátszom annak különböző képeit. Mint például az utolsó versszakot...

*Harmadnap olyankor, egy fölleges estén,
Domb emelkedett már Toldi Miklós testén,
Amelyet az öskert, bánatja jelével,
Behinte lehulló, sárga falevéllal.
Nem jelölte a sírt drága érc, vagy márvány:
Bence volt az emlék, lába felől állván:
Egy ásót ütött le, arra támaszkodék,
S elborítá a sírt új havával az ég.*

Emlékszem, beteg voltam, lábadoztam, a nagypárna volt a sír, egy síbot volt az ásó, s ott álltam az ágyban, és leütöttem az ásómat a sírdomb végébe, és sírtam, könnyeztem az olvasottakon.

így éreztem egyet
az indiánokkal

Hadd idézzek a *Toldi estéjéből* még egy részecskét. Ez így szól: „Szeresd a magyart, de ne faragd le” – szóla, / „Erejét, formáját, durva kérgét róla: / Mert mi haszna símább, ha jól megfaragják? / Nehezebb eltörni a faragatlan fát.” Ezt

azért idézem itt, mert akkoriban nagy örömmre szolgált Madách *Civilizátorának* olvasása, úgy éreztem, hogy szemben állok a Bach-rendszerrel, amely modernizálni akarta Magyarországot, és persze a Rákosi-rendszerrel, amely állandóan a haladásról papolt, szemben állok Mária Teréziával, aki utcaneveteket és házszámo-

kat vezetett be, és a nemesekkel vagyok egy, akik leverték ezeket a házszámo-
kat, a zseniális *Rab Rábyt* olvasva Jókaitól, mind a kettő voltam, Rab Ráby is, de azok is, akik nem akarták az ő modernizálását. Így éreztem egyet az indiánokkal, akik a maguk ősi kultúráját, és ehhez az ősi kultúrához való jogukat védtek. S hogy mit éreztem, mit éltem az indiánságban, mint gyerekkorban, azt aztán Radnóti fogalmazta meg nekem hat sorban, egész pontosan. Ez egy negyvenégyes januári vers, *Gyermekkor* a címe:

*Már mozdulatlanul lapult az indián,
de izgalom szaladt még sziszegve fönt a fán,
s a szél forgatta még a puskaporszagot.
Egy megrémült levélen két vércsöpp csillogott,
s a törzsön szédelegve tornázott egy bogár.
Rézbőrű volt az alkony. És hősi a halál.*